

PRINCIPII ALE EXPERTIZEI MOBILIERULUI DE ARTĂ

Elisabeta Drăgan

În acest mic studiu orientativ dorim să prezentăm bazele expertizei mobilierului de artă. Aceste rânduri le adresăm celor care nu știu aceste date și care vor să facă primii pași în cunoașterea a ceea ce reprezintă cercetarea obiectului de artă în general și a mobilierului în special.

În cursul acestei lucrări vom avea și exemplul lui F. Arnau, cu citate din cartea sa „Arta falsificatorilor – falsificatorii artei” (Ed. Meridiane, București, 1970) și vom

Birou plat gen Boulle, sec. XIX

sintetiza din bibliografia de specialitate într-o încercare de a face cunoscute elemente specifice subiectului abordat de noi.

Dezvoltarea fenomenului colecționării a dus și la apariția unei piețe, a comerțului cu opere de artă. În acest ansamblu nivelul de trai și structurile sociale determină aprecierea culturală și economică, prețurile cunoscând fluctuații în temeieri subiective, ele nereprezentând întotdeauna valoarea reală a operelor de artă. Spre

exemplu moda poate declanșa modificări de preț foarte mari în funcție de stil și frecvența acestuia.

Pentru a face față cererii de piese cu valoare artistică au apărut copiile și falsurile. Fenomenul ia amploare mai ales din secolul al XVII-lea. „Totul se falsifică... tot

Decor masă, încrustare și marchetare

ce îl atrage pe colecționar și poate fi vândut la un preț mai ridicat decât cheltuielile de confecționare”. (F. Arneu). Dintre toate artele decorative mobilierul vechi a fost cel mai des copiat și falsificat. Au fost vizate toate stilurile cunoscute și începând cu apariția procedeelelor de prelucrare industriale în secolul al XIX-lea s-a ajuns la o producție masivă a copiilor inspirate din stilurile anterioare (fapt ce a determinat formarea gustului artistic și al preferințelor pentru acest gen de artă.

În acest context amatorul, colecționarul, specialistul însuși trebuie să fie atenți în demersul de analiză corectă a acestor obiecte cu încărcătură artistică. Întotdeauna pentru a deosebi autenticul de fals sau copie și în cazul acestora din urmă cu aprecierea realizării lor în timp este necesar a avea în vedere particularitățile stilistice, tehnicile de realizare specifice fiecărei epoci, precum și „<trucurile>... folosite de falsificatori, „căci nu trebuie uitat că aceștia din urmă sunt ei înșiși de foarte multe ori buni cunoscători ai artei pe care o falsifică” (F. Arnau).

În cadrul expertizei se disting două procedee, două etape. În primul rând se remarcă cercetarea vizuală a mobilei urmărindu-se stabilirea respectării preceptelor stilistice (proporții, dimensiuni, materiale componente, procedee tehnice, elemente

decorative). Acest tip de expertizare presupune cunoașterea apariției tipurilor de mobile, a tehnicilor de prelucrare și de montaj în conformitate și cu evoluția lor pe parcursul vremii dar și cu reacția în timp a materialelor. Să dăm câteva exemple: asamblarea în coadă de rândunică, fără clei este folosită mai mult în secolul al XVIII-lea, apoi s-a recurs la asamblarea cu ajutorul cuielor din lemn de secțiune pătrată și ulterior a celor metalice cu <floare> forjată manual. Amintim de asemenea că placajele se rindelau manual până pe la 1820 ca și foile pentru machetărie motiv pentru care prezintă contur ușor ondulat și denivelări. Subliniem totodată că de pe la 1750 se preferă placajul din lemn de trandafir, iar în perioada Restaurației cel din lemn de palisandru. Un alt amănunt care poate căpăta valori importante în cadrul experizei este lustrul obținut inițial manual ca și colorarea cu baiț. Un loc aparte în

Masă cu scaune Biedermeier, sec. XIX

cadrul studiului mobilei îl ocupă blaturile din marmură pentru care s-au creat margini și muluri specifice fiecărui stil, particularități ades ignorate la realizarea falsurilor și restaurărilor. Să prezentăm și încuietorile, balamalele, accesoriile metalice care în general sunt dificil de datat căci de obicei sunt mai târzii având în vedere faptul că în vremea Revoluției și ale diferitelor războaie originalele au fost topite. Bronzurile vechi erau aurite și rezistau la acizi, iar sub Ludovic XVI erau mate. Nu putem trece cu vederea materialele textile întrebuințate la canapele, scaune, fotolii, pături-mătășuri, tapiserii, inițial executate manual și apoi cu războaie mecanice (mai ales din secolul XIX). De reținut este apariția în 1805 a războiului de țesut mecanic cu model, invenția lui Joseph-Maria Jacquart. Referitor la mobilele pentru odihnă trebuie să arătăm că de pe la 1750 s-au folosit arcurile care au conferit un grad mai mare de confort.

Corelarea între perioada de apariție a unui stil, formă, decor, materiale, dimensiuni, mijloace de prelucrare este foarte importantă. Fiecare epocă, fiecare stil afirmă tipuri de mobile proprii. Astfel oglinda <psyche> este o creație definitorie pentru stilul empire. Uneori ramele acestor piese sunt compuse din statuete și porțiuni de cadru din porțelan produse anterior în atelierele secolului al XVIII-lea și atunci expertul face referiri la vechimea acestora specificând spre ex: „oglină <psyche> sec. XIX cu porțelanuri de sec. XVIII”.

Un rol aparte îl au elementele ornamentale ca părți componente definitorii stilistic. Amintim decorul machetat cu furnire din lemn sau modelele „Boule” care sunt intarsii cu filete din alamă și ecaille (carapace de broască țestoasă) create în secolul XVIII de artistul al cărui nume decorul îl poartă.

Producția de reluări artistice din veacul următor și falsificatorii au căutat de multe ori ca investind puțin să obțină beneficii ridicate și de aceea au folosit materiale mai ieftine ca: rășini și mai apoi celuloidul în loc de ecaille, os în loc de fildeș, lemn de păr negrit în loc de abanos, plăcuțe din ceramică cu decor aplicat cu folie în loc de pictură creată manual.

Aceste lucruri sunt ușor de observat: fildeșul, verniurile și ecaille-ul autentice cupă și se înnegresc iar rășinile se muceină. Subliniem că verniurile vechi sunt imitate cu ajutorul picturii (croqueluri pictate). La toate acestea se adaugă pentru interpretările stilistice care apar în sec. XIX armonizarea mobilierului cu aspectul mai robust al omnenilor epocii, prin adoptarea de dimensiuni mai mari, amănunt care nu trebuie uitat în cadrul expertizei.

Toate acestea ne ajută la identificarea

Măsuță, decor marchetat, sec. XIX

corectă a perioadei în care piesa a fost realizată de fapt. În acest sens aducem în discuție încă un factor determinant reprezentat de semnătură și / sau marcaj. De altfel, rare obținute după 1745 prin batere a lemnului la rece sau la cald, însemnele dacă sunt originale cresc mult valoarea piesei analizate. În studierea acestora vom ține seama de amplasamentul lor pe mobilă, de grafie, ortografie și modalitatea de imprimare a numelui sau simbolului meșterului și/ sau atelierului. Etichetele marilor centre comerciale și fabrici se răspândesc din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

După cum am arătat mai sus prezența falsurilor uneori este ușor evidențiată, însă alteori este mai dificil pentru că reacțiile fizice și chimice ale materialelor nu pot fi întotdeauna prevăzute. Este mai greu de depistat încercarea de a păcăli mai ales atunci când falsul este vechi și calitatea piesei superioară. Sunt cazuri în care analiza vizuală nu este îndeajuns și atunci se cere ajutorul celorlalte științe. „Ochiul omenesc poate fi înșelat” (F.A.) și de aceea se face apel la aparatură și metodele puse în folosul nostru de știință” (F.A) astfel, analiza chimică ne ajută la determinarea modului de formare a „patinei” originale sau evidențierea celor artificiale și observarea calităților aliajelor metalelor, a cleiurilor, lacurilor sintetice sau naturale chiar a structurii prafurilor. Studiul chimic înlesnește demascarea intențiilor de fraudă, prin „îmbătrânirea artificială” cu hipermanganat de potasiu, a prafului cu terebentină sau alte procedee ca afumarea. Mai amintim pictarea craquelurilor sau încercarea de a face ca lemnul să pară mai vechi prin falsele urme de carii făcute prin baterea și scoaterea cuielor. Aceste situații se remarcă prin folosirea lupei sau studiului fotografiilor și macro-fotografiilor.

La noi în țară, până în anii 1990 prioritară era expertiza vizuală. Privilegiul de a beneficia de laboratoare și aparatură științifică îl aveau marile muzee și complexe culturale, dar și în cazurile acelor mai puțin pentru arta mobilierului. Considerăm că expertiza corectă are nevoie și de cercetare cu aparatură științifică, substanțe chimice și mijloace de vizualizare specifice. Între autentic, copie, fals încadrarea o poate decide analiza de laborator care pune în evidență „trucurile oricât de complicate ar fi.” (F.A.)

Am subliniat anterior diferite aspecte și etape ale expertizei mobilierului însă ni se pare absolut necesar în studierea pieselor luarea în considerare și a stării de conservare, a eventualelor restaurări sau reparații, profesionale sau de amator, precum și calitatea acestora. Nu trebuie să uităm că aceste intervenții fac dificilă aprecierea asupra obiectului expertizat. De aceea este util a cunoaște anumite puncte fragile ale mobilelor care determină deteriorări. „Traumele” pot fi voluntare ca restaurarea cu pensula ca în cazul bronzurilor sau accidentale sau datorate uzurii prin folosirea îndelungată sau necorespunzătoare (picioarele mobilelor, suportii de susținere, batanții în punctele lor de fixare). Observăm că cele mai multe intervenții au loc la uși, la spatele dulapurilor, marchetărie și la picioarele scaunelor. De nenumărate ori

se practică în restaurare demontarea și reasamblarea în ordine inversă, cu precădere în cazul tapițeriilor. Acest ultim procedeu a inspirat în special din secolul XIX reconstituirea unor modele stilistice din porțiuni ale unor piese diferite, mai vechi spre a obține o mobilă nouă sau un obiect hibrid. Restaurările mobilelor vechi au în general scopul de a le face refolosibile, iar calitatea acestor intervenții are o mare influență asupra prețurilor, căci ele în mod obișnuit influențează valoarea obiectelor. O restaurare bună încearcă să respecte patina piesei în cauză, urmărind doar consolidarea ei fără a-i deprecia valoarea. O restaurare defectuoasă nu respectă aceste reguli, adesea folosind materiale de vechimi diferite, fapt ce determină în timp reacții diverse ale esențelor lemnoase utilizate declanșând în lanț o serie de alte degradări.

„Numai progresului științei i se datorează faptul că metodele de cunoaștere din ce în ce mai precise și mai sigure pun artei falsificatorilor limite tot mai înguste” (F.A.)

După cum am mai arătat problema expertizei la noi în țară a constat în dificultatea studiului de laborator, datorată fragilității bazei tehnice și materiale, de documentare și propagare a cunoștințelor. În acest caz la noi analiza s-a făcut de cele mai multe ori fragmentar, dar nu în puține cazuri ea a reușit să fie corectă. „Căci, până și cei mai scrupuloși imitatori posedă arareori cunoștințe (și aproape niciodată răbdarea) necesare copierii desăvârșite a tehnicii artistului pe care vor să-l imite”. (F.A.)

Această scurtă înșiruire de factori importanți în expertizarea mobilei de artă nu epuizează subiectul, ci doar încearcă să atenționeze asupra complexității studiului și propune o ordine a etapelor sale în principalele aspecte.

*

Bine de știut în ansamblul mobilierului de artă comercializat de cele mai multe ori în anii din urmă în țara noastră:

Mobila antică este cea care prezintă o vechime de peste o sută de ani. Ea poate fi un original sau o copie cu valoare artistică și /sau istorică. Se mai numește și mobilă veche.

Mobila de artă este denumirea curentă pentru creația care urmează caracteristicile specifice stilurilor consacrate, autentică sau copie de bună calitate.

Mobila de epocă definește realizările artistice din perioada de afirmare a stilurilor decorative. Dacă se determină și zona sau atelierul din care provine o piesă aceasta este considerată autentică. Fără specificarea atelierului și spațiului geografic de origine a stilului se indică o posibilă copie realizată chiar în perioada de afirmare stilistică oriunde în alt atelier sau zonă geografică.

Mobilele pentru călătorie

Ca o continuitate în timp în secolul al XIX-lea persistă obiceiul deținerii mobilelor

mici, portabile. Între acestea un loc deosebit îl ocupă secreterul, casetele, lădițele pentru călătorie. Acestea erau folosite pentru scrierea corespondenței, păstrarea bijuteriilor, a portretelor miniaturale, ustensilelor necesare cusutului și uneori a câte unui serviciu pentru băuturi.

Măsuțele de lucru

Începând cu secolul al XVIII-lea apar noi piese de mobilier printre care măsuțele de lucru, piese create pentru obiectele necesare lucrului de mână practicat de femei. Producția lor va crește foarte mult pe parcursul secolului următor.

Incrustația

Ornamentație plană pe fond de lemn, cu lemn de altă culoare sau alt material (fildeș, metal). De obicei lemnul folosit este de esență diferită iar dintre metale se preferă: arama, alama, cositorul, bronzul, argintul. Alte materiale folosite sunt: sidef și бага. Până în secolul al XV se numea mozaic. Se realizează astfel: mai multe straturi de furnire se suprapun intercalate cu foi de hârtie gumată. Pe foaia superioară se desenează ornamentul, apoi se traforează și se ansamblează.

Intarsie/ în raport direct cu machetarea

Ornament plan cu lamele de esențe colorate, încrustate în linii libere (flori, peisaje, figuri). În Franța secolului XVII Charles Boule folosește un decor cu intarsii din metal pe fond de бага și lapislazulii, cu fildeș, aramă și cositor, cu ornamente de tip vegetal, zoomorf și arabescuri pe fond negru, roșu și verde. Este așa numita marchetărie Boule mult folosită și în secolul XIX când se vor utiliza materiale mai ieftine: rășini, celuloid, sidef.

Marchetarea

Constă în alăturarea după forme geometrice a unor fâșii mici din furnire de diverse specii lemnoase și culori cu elemente ornamentale de inspirație vegetală. Reprezintă montarea de lamele din lemn în locașuri speciale; asamblaj de decupaje din lemn lipite pe hârtie și relipite răsturnat pe panoul definitiv. Se deosebesc mai multe feluri de marchetărie:

1. marchetărie obișnuită care cuprinde jocuri de fond în combinații geometrice diverse cu lemn de diferite culori (dame, șah)
2. marchetăria în mozaic numită și „pictură în lemn”, constă în inserarea în placaj aplicat pe suportul de decupat a unor lamele compunând motive vegetale, geometrice sau figurative. Elementele decupate sunt lipite pe o hârtie și se aplică pe placaj cu o preparație de clei. Comportă trei etape: decuparea, colorarea și montarea în lăcașurile modelului.

Vernis Martin

Sub influența Chinei se remarcă în arta mobilierului european al secolului al XVIII-lea, folosirea lacurilor. Sub acest impuls frații Martin inventează un vernis care imită lacurile orientale. În 1730 acest celebru vernis este realizat pe bază de

Secrétaire, lemn încrustat cu sidif, sec. XIX

alcool. Artiștii francezi abandonează repede copierea stilului chinezesc în favoarea decorului conform gustului local: flori, peisaje, scene de gen, pastorale în medalioane cu elegante contururi ondulate și fond auriu sau bleu (aceasta din urmă specific artei europene). Frații Martin nu semnau nicodată obiectele pe care le decorau și este imposibil să se recunoască opera lor de cea a numeroșilor concurenți și imitatori. În această manieră s-a lucrat mult și în secolele următoare.

Stilul Biedermeier

Expresie a unui mod de viață specific Germaniei și a condițiilor economice de la începutul secolului al XIX-lea stilul biedermeier este o adaptare originală a neoclasicismului. Având rădăcinile în empire-ul francez, biedermeier-ul este adesea considerat un postscriptum al celui dintâi, renunțând însă la emfaza acestuia și se evidențiază ca fiind stilul burgheziei în ascensiune. Stilul este caracterizat de mobilier cu preocuparea pentru confort și intimitate. Caracterul burghez, econom al apociei se exprimă prin forma severă a pieselor și căutarea acordului exigențelor practice,

funcționale cu posibilități materiale mai reduse.

Reluările stilistice

Reluările stilistice realizate în mai toate atelierele europene în secolul XIX, neostilurile, prin faptul că de multe ori nu sunt simple copii ale artei anterioare ci introduc caracteristici legate de căutarea confortului și de noutăți tehnice de prelucrare a materialelor constituie creații care astăzi sunt considerate de mulți istorici de artă viziuni stilistice autentice.

Tendința reconstituirilor stilistice se manifestă cu preponderență în Franța, unde începând cu perioada Restaurației se reiau stilurile Renașterii și al Evului mediu (gotic) în așa numitul stil Trubadour. De la 1830 se simplifică și stilul empire, iar sub Louis Philippe (1830-1848) revin în modă stilurile Boulle, rocaille, rococo, Ludovic XVI, Regensy și se dezvoltă influența Extremului Orient. Apoi sub Napoleon III (1852-1870) se remarcă două perioade:

1. între 1855-1867, când se lucrează în manieră Boulle, Ludovic XV, neorococo.
2. perioada numită „Imperatrice” (1867-1880). Formele de manifestare ale artei mobilierului acestei epoci se continuă și după domnia lui Napoleon III. Acum se reconstituie ansambluri în stil Ludovic XVI.

*

Colecția de mobilier a Muzeului Municipiului București

Remarcabile sunt piesele cu decor marchetat, obținut cu furnire colorate într-o bună realizare artistică a elementelor florale și geometrice. O altă variantă ornamentală este folosirea filetelor de alamă, a fildeşului, a osului, eccaille în profilarea unor arabescuri de inspirație vegetală în așa numita machetărie Boulle. Având în vedere decorul, un loc aparte îl au pictura, pirogravura și elementele din bronz și alamă cizelate și fixate pe mobilier.

Subliniem faptul că începând cu reluările stilurilor consacrate în secolul al XIX-lea și apariția tehnicilor noi de prelucrare se observă o dezvoltare cantitativă a producției mobilierului de artă, chiar dacă în detrimentul calității. Acum apar în zone diferite ale Europei ateliere care produc piese conform preceptelor stilistice din alte zone și epoci astfel încât la Viena, se vor executa modele provenite din Franța, sau în Transilvania un biedermeier provincial numit chiar biedermeier transilvan.

La începutul formării colecției Muzeului Municipiului București s-au achiziționat piese cu pronunțată valoare istorică și memorialistică, încercări de a închea colecții separate cum ar fi cele de artă decorativă fiind de dată mai recentă. Un loc aparte îl ocupă aspectul apartenenței exponatelor cu indicarea atribuirii respective: Garnitură de salon cu monograma Regelui Carol I și a Reginei Elisabeta, biroul lui Mihail Kogălniceanu, biroul Doamnei Elena Cuza, mobilierul biedermeier atribuit familiei Rosetti.

Piese pot prezenta secvențial gustul societății românești, mai ales a celei din a doua jumătate a secolului al XIX-lea când se evidențiază preferința pentru valențele artistice occidentale, confort și simplitate în viața de zi cu zi.

SUMMARY

The initiatives of collecting art items or objects with historic significance has brought to the rise of a market for such objects. The paper presents professional criteria of selection of collectible art objects, and also those of expertise, as with the sales, false objects also appeared. Thus, ancient furniture has been widely imitated, copied and falsified, and the acquisition of such items requires knowledge and experience form the part of the acquirer.